

- Hikoyani o'qib bo'lgach, vatan nima ekanligi haqida o'zingizda aniq tasavvur paydo bo'ldimi?
 - Jamol baliqlarni zaharlab qo'yganda musiqa ustozini nega yig'ladi?
 - Nega Yanguli bolalarga rahm-shavqat qilmaydigan mushtumzo'r bo'lsa-da eshakka rahmi keladi?
 - Hikoyaning eng ta'sirli nuqtasi qaysi sizningcha?
 O'qish savodxonligini baholash bo'yicha topshiriqning xususiyatiga to'xtaladigan bo'lsak, topshiriq turi: pozitsion; matn turi: badiiy. Topshiriqning tuzilishi: matn mazmunining saviyasi (Birinci va ikkinchi darajali)

1-topshiriq

Ahamiyati: ma'lumotlar ustida ishlash
 Topshiriqning qiyinlik darajasi (O'qish savodxonligi): 2
 1 ball – javobda so'zlarning ma'nosi to'g'ri anglangan holda bayon qilingan.

0 ball – boshqa javoblar to'liq emas

2-topshiriq

Ahamiyati: zarur ma'lumotlarni topa olish
 Topshiriqning qiyinlik darajasi (O'qish savodxonligi): 2
 1 ball – matndan kerakli ma'lumotlarni ajrata oladi. Jadvalga kerakli so'zlarni to'g'ri joylashtirgan.

0 ball – boshqa javoblar to'liq emas.

3-topshiriq

Adabiyotlar

1. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. –Т.: «Ўзбекистон», 1998, 4-19- б.
2. Rahmon Qo'chqor va boshq. Adabiyot 5-sinf o'quvchilari uchun darslik. –Т.: «O'zbekiston», 2015, 27-b.
3. Hamroyev G., Palvanova N. Adabiy o'qish yoki mutolaa zavqi. O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. –Т.: «Bayoz», 2018.
4. O'quvchilarda o'qish, tabiiy-ilmiy va matematik savodxonlikni baholashga mo'ljallangan topshiriqlar to'plami. Milliy markaz. –Т.: 2020, 61-b.
5. Pisa tadqiqotida kreativ fikrlashni baholash doirasi. –Toshkent: «Navro'z», 2020. 7-b.

REZYUME

Maqolada badiiy matn mazmunini anglash, muallif maqsadini tushunish uchun undagi dalillarni solishtirish, aloqadorlikni aniqlash, yaxlit fikrga kelish, xulosani asoslash kabi ko'nikmalarni hosil qilish va ularni baholashga doir topshiriqlarni ishlab chiqish haqida mulohaza yuritiladi.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются задачи по формированию и оценке таких умений, как постижение содержания художественного текста, сопоставление содержащихся в нем фактов с целью понимания замысла автора, выявление релевантности, достижение целостного мнения, обоснование умозаключения.

SUMMARY

The article deals with the tasks of forming and evaluating such skills as comprehending the content of a literary text, comparing the facts contained in it is prescuted in order to understand the author's intention, identifying relevance, achieving a holistic opinion, and justifying a conclusion.

BARKAMOL SHAXS TARBIYASIDA SAN'AT VA PEDAGOGIKA UYG'UNLIGI

Sh.N.Mustafayev – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent Samarqand davlat universiteti*

Tayanch so'zlar: artpedagogika, genezis, alla, madaniyat, san'at, mumtoz, mentalitet, improvizatsion, sozandalik san'ati, xonandalik san'ati, vokal san'ati.

Ключевые слова: художественная педагогика, генезис, алла, культура, искусство, классика, менталитет, импровизация, музыка, пение, вокальное искусство.

Key words: art pedagogy, genesis, alla, culture, art, classics, mentality, improvisation, music, singing, vocal art.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 30 iyun kuni yoshlar bilan uchrashuvda so'zlagan nutqidagi: "Davlatimizning eng muhim vazifalaridan biri, bu ma'naviy jihatdan barkamol insonni tarbiyalash, ta'lim va maorif tizimini takomillashtirish, milliy uyg'onish g'oyasi asosida ma'naviy va ruhiy jihatdan yangi avlodni voyaga yetkazishdir" [1:503], – degan fikrlari talaba-yoshlar tarbiyasi mazmuni, vositalari, metodlarini tubdan yangilash, bunda milliy madaniyatimiz va san'atimiz imkoniyatlaridan to'laroq foydalanish talabini o'rta qo'ydi.

Ma'naviyat davlat siyosatining ustuvor vo'nalishi, deb e'lon qilingan mamlakatimizda talaba yoshlarning madaniy savivasini vukaltirish, ularni milliy va umumbashariy madaniyat va san'atning eng yaxshi namunalaridan bahramand etish, shu asosda ma'naviy yetuk, barkamol shaxslarni tarbiyalash, vosh iste'dod egalarining aqobiliyati va salohiyatini ro'yobga chiqarish, yoshlarimizning o'z mamlakati o'tmishi, mentaliteti, turmush tarzini his qilishlari, aqidolriga nisbatan iftixorni tarbiyalashga qaratilgan, artpedagogika doirasiga kiruvchi keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 18 apreldagi "Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy bog'i hududida adiblar xiyobonini barpo etish to'g'risida"gi Qarori asosida "Adiblar xiyoboni" tashkil etildi va 2020 yilning 20 may kuni rasman ochildi. Xiyobonda o'zbek adabiyotining dunyoga mashhur 24 nafar namoyandalari siymolari aks ettirilgan adiblar, yozuvchilar, shoirlar Alisher Navoiy atrofida qurultoyi kompozitsiyasi yaratildi.

Yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan milliy adabiyotimiz xazinasini internetda targ'ib etishni yo'lga qo'yish maqsadida "Adiblar xiyoboni" portalini tashkil etish bo'yichataklifi milliy elektron artpedagogikaning shakllanishiga zamin yaratdi. Unda mumtoz va zamonaviy asarlarning elektron nusxalari, yozuvchi va adabiyotshunoslarning mahorat saboqlari jamlangan. Portal o'zbek, ingliz va rus tillarida faoliyat ko'rsatib, o'zidan xorijlik o'zbek adabiyoti muxlislarini ham bahramand qilmoqda.

Inson bor ekan, san'at bor. Insoniyat taraqqiyotning qaysi pog'onasida bo'lmasin, u go'zallika intilib kelgan.

San'at bilan pedagogikani o'zida mujassams qilgan ma'naviyat ma'rifatning, tarbiyaning vositasi bo'lgan. Zero, san'atning barcha turlari insonlardagi ma'naviy ehtiyojlar tufayli paydo bo'ladi. Inson san'at asarlari orqali o'zining fikrlari, g'oyalarini qarashlarini, orzu umidlarini toshlarga yozib, kuylar bastalab, suratlar chizib, go'zal inshootlarda, she'rlarda, naqshlarda, harakatlarda ifodalaydi.

San'at bilan pedagogikada bu borada umumiy, ijtimoiy genezis mavjud bo'lib, uning ilk elementlari dunyoda birinchi bola tug'ilgan kuni paydo bo'lgan, deyish mumkin. Chunki shu kundan boshlab uni tarbiyalash, buning uchun esa yangi bilim, ko'nikma va malakalar kerak edi. Masalan, allani olaylik. O'zbek artpedagogikasi an'analari haqida gap borganda onalar qo'shig'i alla xususida fikr-mulohazalar bildirmaslikning iloji yo'q. Alla she'ri haqida ko'plab afsonalar, rivoyatlar mavjud. Allaning chaqaloqni ovuntirishdagi o'rni beqiyosligi to'g'risida atoqli folklorshunos olim Muzayyana Alaviya samarali tadqiqotlar olib borgan [2:134].

Milliy tarbiyamiz tarixi alla aytishning nafaqat bola, shu bilan birga ona uchun ham ma'naviy-psixologik jihatdan foydali bo'lganini tasdiqlaydi. Ma'lum bo'lishicha, onalar butun quvonchlarini va dardlarini allaga solib, qo'shiq kuylab, qo'shiqlarida bolalariga go'zal fazilatlarini tilab, o'zlari ham yupanch topganlar. Artpedagogika bolaga birinchi alla aytilgan kuni tug'ilgan. Chunki bolani ovuntirish kerak edi. Alla uchun yoqimli tarbiyaviy she'r, so'zlar kerak edi. Bu so'zlar o'git tarbiyaga qaratilgan bo'lishi kerak edi. Shu tufayli biz, artpedagogikaning yaqqol misoli sifatida tarixiy misoli sifatida allani misol qilib keltira olamiz.

Afsuski, keyingi yillarda momolar tomonidan mahorat bilan ijro etilgan allalar unutilib, alla biladigan onaxonlar miqdori ham tobora kamayib bormoqda. Vaholanki, alla bolaning asablariga orom beradi. Uni xotirjam uyquga chorlaydigan bebaho, qo'shiq aytib ovuntirish, tarbiyalash vositasi. Buning tasdig'ini quyidagi misolda ko'rish mumkin:

Jonimning iindalagi, alla,
Qovunning handalagi, alla,
Gullar ichida g'unchasi, alla,
Nonlar ichida kulchasi, alla,
Ovni olib beravmi, alla,
Kunni olib beravmi, alla,
Belanchaging boshiga, alla,
Sara gullar teravmi, alla,
Alla devin. o'pavin. alla,
Oiyosingni topavin. alla,
Tiling chiqib "non" desang, alla,
Kunda kulcha vopavin. alla.

Olma bersam. olaqolsin. alla,
Behi bersam vevaqolsin, alla,
Do'mbog'imga alla aytsam. alla,
Tezroq uxlab qolaqolsin. alla,
Hozir dadang keladi, alla,
Ovni olib keladi, alla,
Do'mboqlarimga deb-o. alla,
Qo'yniga solib keladi, alla.

Ushbu ohangli, qofiyali she'r onaning improvizatsion qo'shig'i misolida ham biz ayta olamizki, odamlarning san'atga, u orqali mehrga, mehribonlikka ehtiyoji milliy artpedagogikaning yarialishiga asos bo'ldi. Xullas, san'at barcha xalqlar kabi o'zbek xalqining tarixi, hayot quvonch va tashvishlari va uning taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ajdodlar orzulari, qadriyatlarini avlodlarga yetkazishning ilk vositasi bo'lib keldi.

San'atning shaxs va jamiyat rivojiga ta'siri katta bo'lib, u odamzodni dunyoqarashga uning ichki olami, ma'naviyatini boyitishga, aql idrokining rivojiga yordam beradi. San'at asarlariga muxlislik inson ruhiyatini boyitadi, hayotga nisbatan go'zal tuyg'ularini paydo qiladi. Odamzod san'at orqali o'zlashtirgan fikr, g'oya va qarashlarini

o'zining hayotida qo'llaydi. Shunday ekan, artpedagogika nafaqat bolalarning, balki har bir insonning xulqini, motivatsiyalarini belgilab olishiga xizmat qiladi.

San'atning yutuqlaridan biri shuki, u fan bilan chambarchas bog'liq. Masalan, rassom ham olim ham doim izlanishda bo'ladilar. Ularning biri o'z kechinma va orzularini go'zal bir manzara, yoki tasvirlarni topib ifodalasa, ikkinchisi esa teran izlanishlari natijasida yangi g'oyalarni, yangi qonunlarni, ashyolarni, birikmalarni qidirib topadi.

San'atning tarixi bu har bir millatning tarixi bilan chambarchas bog'liq. San'at – milliy badiiy faoliyat turi sifatida uning ijodkori - xalq bilan birga rivojlanadi. Undagi uslublar, oqimlar, ijodiy qarashlar o'zaro munosabatda bo'lib bir birini rivojlantira boradi. Shu nuqtai nazardan bugungi kundagi san'at va pedagogikaning tajribasini insonni tarbiyalashga qaratilgan tajribaning bir muhim yo'nalishi sifatida qabul qilishimiz kerak bo'ladi.

Mahtumqulining Komiljon Otaniyozov kuyi bilan aytiladigan "Ayrilma" qo'shig'ini olaylik. Bu asarda bir nechta san'at turlari kombinatsiyasini ko'ramiz. Ya'ni, she'r san'ati, (adabiyot san'ati), kuy san'ati, sozandalik san'ati, xonandalik san'ati va vokal san'atlari uyg'unlashgan holatda, bularning barchasi bitta maqsadga, ya'ni tinglovchini, shaxsni tarbiyalashga qaratilgan.

Mastona yurgancha g'ayri yurtlarda
Unib o'sgan o'z yurtindan ayrilma,
Bir ma'lun kaklikdek nafsing yo'linda,
Doma tushib qanotingdan ayrilma

Ushbu artpedagogik asarda nasihat bor, ma'naviyat bor, kuy bor, ohang bor, Yoshlar orasida Vatanparvarlik haqida, vatanni sevvish haqida ma'ruzalar qilish mumkin. Lekin mana shu bitta qo'shiq har bir yosh tinglovchi yigit-qizning qalbiga to'g'ridan-to'g'ri kirib boradi va uni yaxshiliklarga boshlaydi, xatolardan to'xtatadi. Yana shuni aytish lozimki, o'zbek klassik asarlarimiz, qo'shiqlarni tinglashda albatta uning mazmun mohiyatiga etibor qaratish lozim. Chunki asarning mazmun mohiyatini anglagan holatda tinglash, tinglovchi shaxsni beixtiyor tarbiyaga chaqiradi, ruhiyatini unsur fikrlardan tozalaydi, "mehrl" degan eng ulug' fazilatini yanada boyitadi.

Ming yilliklar davomida kechgan taraqqiyot jarayonida san'atning tarixiy rivojlanishida har xil turlar, yo'nalishlar paydo bo'ldi. Adabiyot, musiqa, qo'shiq, rang tasvir, dekorativ amaliy san'at, grafika, hunarmandchilik, arxitektura, haykaltaroshlik va boshqalar. Bu san'atning turlarining gullab yashnab ketishi yoki to'xtab qolishi jarayonining sabablari ham har xil hisoblanadi. Madaniyat va san'atning rivojlanishiga rag'bat, manba bo'ladigan narsa bu - jamiyatda yoshlarning san'atsevar bo'lib tarbiyalanishiga bog'liq. Ayrim san'at turlarining, yo'nalishlarining rivojlanmay qolishiga esa yoshlarning milliy san'atga qiziqishlari oshirilmaganligiga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun ham adabiyot – so'z san'atiga yoshlar e'tiborsiz bo'lishsa, Alisher Navoiyni o'qimay qo'yishsa, bu qanday oqibatlarga olib kelishini, she'riyatning millat tarbiyasidagi rolini O'zbekiston xalq yozuvchisi, O'zbekiston qahramoni Erkin Vohidov shunday ifodalagan:

O'zbek Navoiyni o'qimay qo'ysa,
Oltin boshning kalla bo'lgani shudir,
Bedil qolib, Demyan Bedniyni sevsa,
Qora sochning malla bo'lgani shudir.
O'zbek Navoiyni o'qimay qo'ysa,
Dod demoqqa palla bo'lgani shudir,
Ma'rifatdan ayruv o'ynasa, kulsa
Aza chog'i yalla bo'lgani shudir.
O'zbek Navoiyni o'qimay qo'ysa,
Aldangani alla bo'lgani shudir,
Yulg'ich aziz bo'lib, bilgich xor bo'lsa
Paytavaning salla bo'lgani shudir.
El komil bo'lmasa, yurt bo'lmas ulug',

Beqadr mahalla bo'lgani shudir
Qalb to'la nur xalqning risqi xam to'liq
Ombor to'la g'alla bo'lgani shudir
O'zbek o'zligini anglasa bekam,
Uning barakalla bo'lgani shudir,
Olamga Navoiy nasliman degan
Ovozi baralla bo'lgani shudir.

Talabalar Muhammad Yusuf sharafiga o'rnatilgan,
uning o'sha sodda, o'ychan nigohi bilan savlat to'kib turishi
tasvirlangan haykali qoshida shoirning

Dunyoga boq, qaddi sendek kim bor yana,
Dovrug'i ham dardi sendek kim bor yana?
Xalq bo'lishga haddi sendek kim bor yana,

Moziyni yod etay desang – Xalq bo'l elim!
satrlarini o'qish orqali o'z xalqining xarakterini,
ulug'ligini samimiy satrlar bilan idrok qiladilar. Bu bilan
ularda milliy g'urur, "Milliy tiklanishdan milliy
yuksalishga" deb ifodalangan milliy g'ovamizga sadoqat
tuvg'ulari tarbivalanmoqda. So'zning badiiv
imkoniatlaridan mahorat bilan foydalanish, musiqiv
ravnok. tuvg'ular tinidligi, samimivlik va mavinlik,
ruhivat manzaralarini lo'nda va odmi ifodalash Muhammad
Yusuf she'riv uslubining vetakchi xususivatlaridir. Shuning
uchun uning ijodi voshlarni vatanparvarlik, fidokorlik,
milliv g'urur tarbiyasining noyob artpedagogik manbai,
deyish mumkin.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. Asarlar 1-jild. – Toshkent: "O'zbekiston" NMU, 2017. 503-b.
2. Alaviya M. O'zbek xalq marosim qo'shiqlari. –Toshkent: 1974, 134-140-b.

РЕЗЮМЕ

San'atning shaxs va jamiyat rivojiga ta'siri katta bo'lib, u odamzodni dunyoqarashga uning ichki olami, ma'naviyatini boyitishga, aql idrokining rivojiga yordam beradi. San'at bilan pedagogikani o'zida mujassam qilgan ma'naviyat ma'rifatning, tarbiyaning vositasi bo'lgan. San'at bilan pedagogikada bu borada umumiy, ijtimoiy genezis mavjud

РЭЗЮМЕ

Искусство оказывает большое влияние на развитие личности и общества, помогает человеку видеть мир, обогащает его внутренний мир, духовность, развитие интеллекта. Духовность, воплощавшая искусство и педагогику, была средством просвещения и воспитания. В искусстве и педагогике есть общий, социальный генезис.

SUMMARY

Art has a great influence on the development of the individual and society, helps a person see the world, enriches his inner world, spirituality, and the development of intelligence. Spirituality, which embodied art and pedagogy, was a means of enlightenment and upbringing. There is a common, social genesis in art and pedagogy.

CLIL (CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATION LEARNING) KASBIY KOMMUNIKATSIYA SOHASIDA IKKI TILLILIK, PEDAGOGIK MAHORAT, BILIM VA KO'NIKMALAR

Z.K.Norquziyeva – o'qituvchi

Guliston davlat universiteti

Tayanch so'zlar: MTIO' (mazmun va tilni integratsion o'rganish), ikki tili ta'lim, ta'lim sifati, pedagogik mahorat, kasbiy tayyorlov, tamoyillar, kadrlar tayyorlash, metodlar, pedagoglarning bilim va ko'nikmalari.

Ключевые слова: билингвизм, технология обучения, билингвальный механизм, развитие необходимых навыков, методика обучения, наглядный предмет.

Key words: CLIL (Content and Language Integration Learning), bilingual education, quality of education, pedagogical skills, professional training, principles, training, methods, knowledge and skills of teachers.

Kontsepsiya ikki tili ta'limi (ikki tilda (ona va ona tili bo'lmagan) talabalarning o'zaro bog'liq va teng darajada mahorat ko'rsatishi, ona va nodavlat / xorijiy til madaniyatining rivojlanishi, talabani ikki tili va biokultural (polikultural) shaxs sifatida shakllanishi va uning ikki tili va biokulturatsion a'zoli to'g'risida xabardorligi).

Shu munosabat bilan ikki tili tilda o'qitishning amaliy maqsadlari quyidagicha belgilanishi mumkin:

- fan bilimlarini ikki til (o'z ona va xorijiy) yordamida o'zlashtirish;
- talabalarining madaniyatlararo kompetentsiyasini shakllantirish va takomillashtirish;
- o'quvchilarning ona va o'rganilayotgan chet tillarida kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish;
- talabalarining chet tilini faoliyatining turli sohalarida qo'shimcha mavzular (tilga oid bo'lmagan) ma'lumotlarni olish qobiliyatini rivojlantirish.

Ushbu maqsadlarni ro'yobga chiqarish talabani tilshunosligini, ya'ni nutqiy so'zlarni yaratishga va tushunishga qodir shaxsni shakllantirishni anglatadi. Tilshunoslik shaxsining tarkibi odatda quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi.

• *qadriyat, mafkuraviy tarkibiy qism* ta'lim mazmuni, ya'ni. qadriyatlar tizimi yoki hayot ma'nolari. Til dunyoni dastlabki va chuqur ko'rinishini ta'minlaydi, dunyoning lingvistik qiyofasini shakllantiradi va milliy xarakterning shakllanishiga asoslanadigan va lingvistik dialog jarayonida amalga oshiriladigan ma'naviy vakilliklar ierarxiyasini shakllantiradi;

• *madaniy tarkibiy qism*, ya'ni tilga bo'lgan qiziqishni oshirishning samarali vositasi sifatida madaniyatni o'zlashtirish darajasi. Nutq va nutqqa xos bo'lmagan xatti-harakatlar qoidalari bilan bog'liq maqsadli til madaniyati

faktorini jalb qilish aloqa sherikiga yetarlicha foydalanish va samarali ta'sir qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi;

• *shaxsiy tarkibiy qism*, ya'ni bu shaxs, chuqur, har bir odamda.

Shunday qilib, milliy xususiyatga ega bo'lgan tilshunoslik uchun to'g'ridan-to'g'ri parallellikni jalb qilish mumkin emas, ammo ular o'rtasida chuqur o'xshashlik mavjud. Shuni ta'kidlash kerakki, buyuk nemis tilshunosi Vilgelm fon Xumboldt tilni dunyoning manzarasini o'ziga xos ko'rish sifatida xalqning ma'lum bir ruhiy energiyasi deb hisoblagan. Binobarin, tilshunoslik shaxsini chuqur milliy hodisa sifatida talqin qilish va ma'lum bir til - o'ziga xos tilshunoslik (masalan, rus - rus tilining o'ziga xos xususiyati) bilan bog'liq holda ko'rib chiqish mumkin.

Bundan tashqari, tarjima bo'limlarida tarjima o'qitishdan tashqari, aniq so'zlar bilan mashq qilish va subyektivdan foydalanish, o'qitish vositasi sifatida keng qo'llanilmagan bo'lsa. Shu bilan birga, ularning ikki tili mexanizmini yaratishdagi samaradorligi uzoq vaqt davomida bir qator oliy o'quv yurtlarida dars berish amaliyoti bilan isbotlangan.

Tarkib va tillarni integratsiyalashgan o'rganish (CLIL) fizika yoki geografiya kabi boshqa (mazmunli) mavzuni chet tili vositasida o'rganishni va tarkib topgan mavzuni o'rganish orqali chet tilini o'rganishni tavsiflovchi soyabon atamaga aylandi.

ELT-da CLIL shakllari ilgari "Kontentga asoslangan ko'rsatma", "O'quv dasturi bo'yicha ingliz tili" va "Ikki tili ta'lim" sifatida tanilgan.

CLIL qanday ishlaydi?

- CLIL-ning asosi shundaki, kontent fanlari o'quvchilarning ona tili bo'lmagan tilda o'qitiladi va o'rganiladi.